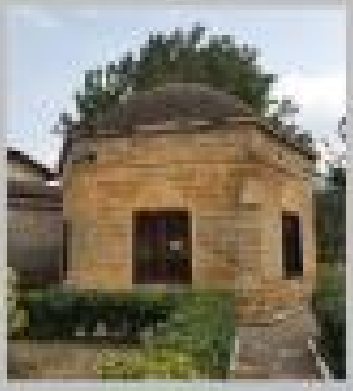

Prof. Dr.
KEMAL H. KARPAT

SARI SALTUK DİYARI BABADAĞI

ANIT BİR TÜRK MÜSLÜMAN KASABASI TARİHİ

TİMAŞ

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....7

I. OSMANLI ÖNCESİ BABADAĞI VE DOBRUCA 15

Saltukname'nin Dili ve Önemi 31

II. OSMANLI DÖNEMİNDE BABADAĞI..... 37

Evliya Çelebi'ye Göre Babadağı ve Sonrası 53

Onaltıncı Yüzyılda Babadağı'nın Nüfusu.....58

Onsekiz ve Ondokuzuncu Yüzyıllarda
Babadağı'nın Ekonomik Yapısı.....87

Katolik Papaz Petru Bogdan Baksiç'in (Baksich) Babadağı Notları...106

III. OSMANLI'DAN SONRA BABADAĞI..... 113

Genel Bakış 115

Babadağı'nda Osmanlı Mirasını Yaşatma Çabaları ve Hatıralar.....122

SONUÇ 141

EKLER 145

Ek 1 Babadağı ve Sarı Saltuk Hakkında 147

Ek 2 Nogay Han ve Sarı Saltuk.....150

Ek 3 Melek Ahmet Paşa (1588-1662) 155

Ek 4: Osmanlı Tarihinin En Karışık Dönemi Sultanlarından
IV. (Avcı) Mehmed Hakkında Kısa Bir Not 157

Ek 5 Babadağı'nda Kullanılan Ölçüler Hakkında 159
Ek 6 Balkanların Batısındaki
Berat Kasabası İle Babadağı Arasında Bir Karşılaştırma 165
Ek 7 Berat 170
Ek 8 Osmanlı İmparatorluğu'nda Cari Olan Ana Vergiler 172
Ek 9: Doğancı 174
Ek 10. Evliya Çelebi'ye Göre Babadağı ve Civarı 179
Ek 11 Babadağı'nı Yaşatmak Gayeleri 227
Ek 12 Dobruca Bölgesinde Yaşayan
Türklerin Durumu (1877-1918) 234

BİBLİYOGRAFYA 261

DİZİN 269

ÖNSÖZ

Babadağı hakkında üç bölümden oluşacak —Osmanlı'dan evvel, Osmanlı zamanı ve Osmanlı'dan sonra— bir kitap yazmayı yıllar önce planlamıştım.* Ana amacım, Osmanlı devlet ve tarihine hemen hemen tüm tarihçilerin yaptığı gibi merkezden— İstanbul'dan değil, küçük bir kasaba açısından bakarak kasabanın neden ve nasıl büyüdüğünü, nasıl çöktüğünü anlatmaktı. Bunun için de İslam ve Osmanlı tarihinde istisnaî derecede ilginç bir yeri olan Babadağı'nı seçmiştim.

Babadağı'na kişisel ve duygusal bir bağlılığım vardır. Orada doğup büyümem ve Babadağı'nın ruhunu bir dereceye kadar içime sindirmiş olmam, fiziksel her yanını; gölünü, ormanlarını, insanlarını yakından tanımam, kasabanın tarihini yazmamı kaçınılmaz bir vazife haline getirmişti. Osmanlı'dan kalma Bursa, Saraybosna, Prizren gibi şehirlere hâkim, tarifi imkânsız, adeta "ilahî" havayı, çok sönük olmakla beraber Babadağı'nda halen teneffüs etmek mümkündür. Babadağı projesini istediğim gibi büyük bir kitap halinde gerçekleştiremedim. İstediğim bilgileri elde edememek, arşivlerin yetersizliği veya ulaşma imkânsızlıkları gibi sebepler buna engel oldu. Sonuçta elimde bulunan bilgileri, eksikliklere aldırış etmeden bir araya getirerek yayınlamaya

---

* Bu kitabın yazılmasındaki çok büyük yardımından dolayı Dr. Ayşe Deniz Balgamış'a candan teşekkür ederim.

karar verdim. Böylece Babadağı'nın yetişmemdeki etkisine olan minnet borcumu kısmen de olsa ödemiş olacağım. Tarihi olayları, kişileri anlatırken Babadağı'nın bugünkü durumuna temas etmeye önem verdim, çünkü kasaba eski bazı özelliklerini az da olsa korumaktadır.

Babadağı'nın Türkiye tarihiyle ilgili başka bir kasaba ve yerleşim bölgesinin sahip olmadığı can alıcı özellikleri vardır. Bu özellikleri kısaca şöyle özetleyebiliriz.

1. Babadağı Türkmenlerin (yani bugünkü Türklere verilen eski isim) Avrupa'ya ilk yerleştikleri yerdir. Türkmenlerin Osmanlı zamanında Rumeli'ye ilk geçişinin 1354 yılında Gelibolu'ya hâkim olmalarıyla gerçekleştiğinde hemen hemen tüm tarihçiler hemfikirdir. Hâlbuki Sarı Saltuk ve 12.000 çadır Türkmenin Rumeli'ye 1262-3'te geçtikleri ve Babadağı'nı o tarihlerde kurdukları kesindir. Kısacası Türkler, Rumeli'ye 1354'ten aşağı yukarı yüz yıl evvel geçmişler ve Babadağı'nı kurmuşlardır.

2. Bu geçiş ve Babadağı'nın kuruluşu barış içinde ve göç yoluyla olmuştur. Sarı Saltuk ve onunla gelen 12.000 çadır Türkmendir veya takriben 60.000 kişi, buranın hâkimi sayılan Bizans imparatoru VIII. Michael Paleologus'un izniyle Dobruca'ya yerleşmişlerdir. (Paleologus 1261'den sonra İstanbul'u Dördüncü Haçlı seferi işgalinden kurtararak Balkanları tekrar ele geçirmek için Türkmenlerden faydalanmayı planlamıştır. Dobruca, henüz bu isme sahip değildir. İhtimal, göç eden ve Hristiyanlığı kabul eden Türkmenlerin sonradan kuracağı bu devletin başkanı Dobric Dobratic (1354-1393) bölgeye kendi ismini vermiştir.)

3. Babadağı, kuruluşundan, yani 1262-3 yılından 1880'lere kadar ezici çoğunluğu Müslüman-Türk olan bir nüfusa sahip olmuştur. Bununla birlikte kitabın metni içindeki nüfus istatistiklerinin gösterdiği gibi Babadağı'nda her zaman gayrimüslim azınlıklar yaşamıştır. İhtimal Rum, Bulgar ve Romenlerden oluşan gayrimüslimlere on yedinci yüzyıldan sonra Ermeniler ve Yahudiler de katılmıştır.

4. Babadağı'nın ihyası ve Türk ve Müslüman kimliğinin canlanması ve bu arada Sarı Saltuk türbesinin bulunması ve kasabanın kimliğini damgalaması Osmanlı sultanları, bilhassa II. Beyazid tarafından sağlanmıştır. Yıldırım Beyazid 1393'te Dobruca'yı ve Babadağı'nı fethetmiş ve bölge, 1417'de veya bir-iki yıl sonra Sultan I. Mehmed tarafından devamlı ve kesin olarak Osmanlı idaresine alınmıştır. Bu iki sultanın Sarı Saltuk türbesinin veya Babadağı'nın imarı ve genişlemesine katkıları olup olmadığı bilinmemektedir. Sarı Saltuk türbesini 1484-88'de araştırıp bulan ve Babadağı'nda camiler, hamamlar, okullar vs. inşa eden II. Beyazid olmuştur. Ayrıca Sultan II. Beyazid bu imareti finanse ederek kendi ismini taşıyan bir vakıf kurmuştur. Gazi Ali Paşa vakfına kendi ismini vererek cami, medrese ve türbeyi finanse etmiş ve neticede bu kültür varlığı 20. yüzyıla kadar gelebilmiştir.

5. Babadağı Osmanlı sultanlarının, vezirlerinin, emekli askerlerin, memurların ziyaret ettikleri, oturdukları bir yer olmuştur. Ancak Babadağı dinî kimliğinin önemine rağmen bir ilim merkezi olmamıştır. Hem de Sarı Saltuk isminin ve şöhretinin çok büyük ve yaygın olmasına rağmen. (Sarı Saltuk'un Bektaşi olması çok sonra önem kazanmıştır. Şu da bir gerçektir ki Dobruca'da ve genelde Balkanlarda İslam, Anadolu'da o tarihlerde hâkim olan İslamiyet'ten etkilenmiştir. Bu konuyu M. F. Köprülü "Anadolu'da İslamiyet" makalesinde (1922) ve daha evvel *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (1918) kitabında incelemiştir.)

6. Ama tüm bu saydıklarımızın ötesinde ve belki onlardan daha önemli olan, Türklerin Babadağı'nı yurt edinmeleri ve bunu var olan isimleri (Türkmen, Müslüman, Osmanlı vs.) altında yapmaları; yani bu kasabayı bugünkü kimliğine götürecek sosyal, ekonomik, siyasî değişimleri benimseyerek eski isim altında yeni bir kimlik edinmeleridir. Bugünkü hâkim görüşe göre bir toplumun belirli bir kimlik kazanması için dil, soy, ortak yaşam ön planda rol alır. Bunlara siyasî idarenin, yani devlet idarecilerinin kendi menşeleri

(kökenleri) hakkındaki görüşleri, ideolojileri ve çıkarları da katılırsa bugünkü millî devlet tanımı ortaya çıkar. Ama 18. yüzyıldan sonra gelişen millî devletten evvel de devletler ve etnik kimliğini korumuş insan toplulukları vardı. Bu toplulukların kendi dinleri, dilleri, kültürleri olduğu gibi tarihi bir kimlikleri de vardı. İmparatorluklar çeşitli diller konuşan, farklı dinlere sahip topluluklar üzerinde çok kez bir hanedan (Osmanlı, Habsburg, Cengiz ve Asya'da Çin, Hindu hanedanları gibi) hâkimiyeti kurarak, bu farkların üzerinde ortak bir kimlik yaratmaya çalışmışlar ama devamlı başarı sağlayamamışlardır.

Bilinen bu kimlik kökenlerinin ötesinde ve onlardan daha güçlü ve devamlı surette kimlik oluşturan başka somut güçler de vardır. Bunlar toprak, iklim, doğa, yaşam şekli gibi etkenlerdir. O topraklara yerleşen yeni toplumlar muhite uymak zorundadırlar. Yer değiştiren, başka deyimle, göç eden hiçbir toplum, hatta hiçbir kişi, aynı kalmaz, kalamaz. Göçler çok kez belirli bir devletin veya güç sahibi kimselerin etkisiyle oluşur. Hatta göçü yaşayanlar veya ona nezaret edenler kendi dillerini, dinlerini ve kültürlerini yeni gelen topluluklara uygulamak isterler. Hatta yeni bir topluluk oluşturabilirler. Yeni oluşturulan topluluk yaşadığı yerin toprağını, doğasını, ekonomisini, stratejik mevkiini bir süre sonra benimser ve yeni kimliğe sahip olabilir, hem de çoğu kez eski ismini koruyarak. Zamanla bu yeni toplum kendi varlığını ortaya atmak, yeni ülke kurarak özgürlüğünü kazanmak ister, ayrı varlığı olduğunu kabul ettirmek için birçok yola başvurur. Amerika'ya ilk gelen göçmenler İngiliz asıllı Hristiyanlar olarak İngiltere kanunlarına uygun yaşamışlar, İngiliz tipi okullarda okumuşlar, fakat nihayet 18. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'ye karşı isyan ederek özgürlüklerini elde etmiş, İngiltere'den çok farklı olan bugünkü ABD'yi kurmuşlardır. Hâlâ İngilizce konuşarak ve Hristiyan kalarak. Yerli halkla, yani Kızılderililerle çok az kaynaşmışlardır. (1830'larda, Andrew Jackson'un Başkanlığı zamanında çıkarılan bir kanunla, Kızılderililer belirli bölgelere sürülmüştür.)

Güney Amerika'da ise İspanya'nın askerî ve siyasî gücü sayesinde ve Katolik kilisenin rehberliği ile "deniz aşırı" bir İspanyol imparatorluğu oluşturulmuştur. Ama bugün bu "deniz aşırı" imparatorluk yirmiye yakın devlet şeklinde parçalanmıştır. Güney ve Orta Amerika'da her devletin veya devletçiğin kendi ayrı siyasî kimliği ve kültürü vardır. Resmi dilleri İspanyolca (yalnız Brezilya'nın dili Portekizcedir) ve dinleri Katoliklik ortak olmasına rağmen hepsi ayrı bir ülkedir. Osmanlı da aynı şekilde büyümüş ve sonra parçalanmıştır. Ancak Osmanlı'nın Anadolu ve Rumeli'yi bünyesine katması özel şekilde gelişmiştir.

Yukarıda yazıklarımızın amacı, çetrefilli bir konu olan milletin nasıl oluştuğunu tartışmak değildir. Ana amaç bir yerin yani toprak parçasının doğasının, ikliminin, coğrafyasının oraya yerleşen halkın yeni bir toplum olarak ortaya çıkmasına yaptığı etkiyi belirtmektir. Böylece Orta Asya'dan gelerek 9. yüzyılın başlarında Anadolu'ya yerleşmeye başlayan çok çeşitli Türkmen aşiretleri bu yeni coğrafya ve ortamla kaynaşarak yeni bir toplum –cemaat— yaratmış ve Selçuklar zamanında burada kendi devletlerini kurmuşlardır.

Anadolu'ya gelen Türkmenlerin Orta Asya kökenli olup Türk lehçelerini konuştukları kesindir. Bu Türkmenlerin Anadolu'da yavaş yavaş Orta Asya kökenli fakat ondan farklı yeni bir toplum ve kültür ve bir tek dil yarattıkları bilinmektedir. Bu dil Selçuklar ve tüm Osmanlı zamanında halk tarafından Anadolu'da ve Rumeli'de konuşulan ve bugünkü Türkçenin kökeninde olan dildir. 14. ve 15. yüzyıl Rumeli Türkçesi bugünkü halk Türkçesine çok yakındır. Bunun en güzel örneği Hristiyanlaşmış Gagauzların (Sarı Saltuk ve II. İzzeddin Keykavus ile Anadolu'dan gidenlerin bir bölümü) konuştuğu dildir. Bazı kelime ve telaffuz farklarına rağmen Gagauzların Türkçesi Türkiye'de konuşulan dile çok yakındır.

Kısacası Anadolu'ya gelen Türkler, Orta Asya kökenlerini muhafaza ederek ve Müslüman olarak yeni bir Türk-Müslüman topluluğu oluşturmuşlardır. Bu topluluk Müslümandır ama İslamî anlayışı

Türkîdir. Osmanlı idaresinde dört yüz sene kalan Arapların İslamı ile Anadolu ve Rumeli İslamı hiçbir zaman aynı olmamıştır; Kur'an ve hadis hakkında aynı görüşe sahip olmalarına rağmen.

Balkanlarda ve bu arada Babadağı'nda gelişen İslam, 19. ve 20. yüzyılda Türkiye'ye gelen Balkan göçmenleri arasında bir süre devam etmiştir ve etmektedir. Cumhuriyet rejimi ilk dönemlerde İslam ve Osmanlı tarihi hakkında radikal derecede ayrı bir siyaset izlemişse de bu siyaset Balkan Müslümanlarını çok az etkilemiştir. "Kemal Paşa" olarak andıkları Atatürk'ü çok sevip itibar eden Balkan Müslümanları Osmanlı döneminde gelişen İslamî kimliklerini de Osmanlı ve Türk olarak devam ettirmişlerdir. Kısa bir süre evvel yayınlanan ve çok ciddi araştırmalara dayanan bir kitap (Frances Trix, *Urban Muslim Migrants in Istanbul: Identity and Trauma Among Balkan Immigrants,* Tauris, New York, 2015) ağırlığını Üsküp'ten gelen göçmenlere vermişse de Rumeli'den Türkiye'ye gelenlerin Türkiye'ye göçtükten sonra da eski Osmanlılığı canlı bir şekilde devam ettirdiklerini iddia etmektedir. Söz konusu kitap zaman itibariyle 1990'ların sonuna kadar göçmenleri incelemiştir. Bu tarihten sonraki Rumeli göçmenlerinin getirdiği İslam'ın Anadolu'da köyden şehre göç edenleri ne derece etkilediği yeni bir araştırmaya konu olabilir.

Aslında bu konuları "tarihî hafıza" olarak gelişen yeni bir tarih ve kültür anlayışı açısından ele alırsak daha anlamlı bir sonuca ulaşabiliriz. Bugün çok az kalmış Babadağı Türkleri-Müslümanları arasında da bu "tarihî hatıra" kalıntıları geleneklerde, yemeklerde, bayram kutlamalarında Müslümanlık-Türklük şeklinde az da olsa yaşamaya devam etmektedir.

Sarı Saltuk ve Anadolu'dan gelen Türkmenler Babadağı'na kendilerinin anladığı bir İslam ile Türklük getirmişlerdir. Din Türklüğü yayma aracı olduğu kadar ortama uyum sağlama ve yeni bir kimlik yaratma yolu olmuştur. Onun için Balkanlarda bu iki sıfat, "Türk" ve "Müslüman" aynı manaya gelir. Babadağı'nda yaşayan Müslümanlara yüzyıllar boyunca Türk adı verilmiştir. Bu "Türk" adı bugünkü Türk

teriminden farklı mana taşımasına rağmen aynı insan grubuna aittir. Birinci "Türk" ismi cemaat, ikinci "Türk" ismi ise millet anlamını taşır. (Bu konuları *İslam'ın Siyasallaşması* kitabımda uzun uzadıya tartıştım. Kullandığım "siyasallaşma" terimi Türk-Müslüman cemaatinin millileşmesini ifade eder.) Türk-Müslüman cemaati etnik ve dilsel bakımdan "Türk" olmayan Boşnaklar, Lazlar, Kürtler, Arnavutlar vs. gibi birçok grubu da kapsamaktadır. Müslüman olmak ve Osmanlı idaresi ve hukuk sistemini (aile sistemi) paylaşmanın yarattığı kültürel ve psikolojik benzerlikler tüm grupları birbirlerine yaklaştırmış ve Osmanlı-İslam geçmişini ön plana çıkarmıştır. Onun için Balkanlarda yaşayan Müslüman gruplar Türkiye'ye göç etmekte tereddüt etmemişler, çünkü kendilerini Anadolu'da yaşayan Türk-Müslüman cemaatin bir parçası saymışlardır. Babadağı'nda etnik Türkler yanında Arnavutlar, Tatar ve Kürtler de yaşamıştır ve hepsi bir bakıma "Türk" sayılmışlardır.

Bir zamanlar okuduğum *Yahya Kemal'in Hatıraları* (Nihad Sami Banarlı tarafından hazırlanmıştır) Osmanlıların Rumeli'de nasıl bir Türk diyarı yarattıklarını anlatır. Hem de Gazi İshak Bey gibi devşirmelerin yardımı ile. Onun oğlu Gazi İsa, Fatih Sultan Mehmed'in silah arkadaşıdır. Yahya Kemal ve Ahmed Naim'in 1922'de din ve milliyet üzerine yaptıkları tartışma çok ilginçtir. Ahmet Naim'in dinin birinci derecede önemli olduğunu ısrarla savunmasına ve milliyeti reddetmesine karşılık, Yahya Kemal Anadolu ve Rumeli Türklüğünde ortamın rolünü savunmuştur. Bu nedenle araları bozulmuş, ama on beş yıl sonra Ahmet Naim Yahya Kemal'i haklı bularak özür dilemiştir.[1]

Babadağı, Osmanlı Müslüman toplumunun Rumeli'de (Anadolu'nun uzantısı olarak) yeni bir yurt edinme ve millet olma çabasının bir parçası olmuştur. Sonunda aynı kökene sahip fakat farklı koşulların yarattığı bu kasaba ve toplumun insanları, kimliklerini

1 Yahya Kemal şöyle der: "İslamiyet'i olsun, Hristiyanlığı olsun, diğer dinleri olsun bütün milletler daima kendi hilkatleriyle, temayülleriyle, muhayyileleriyle kabul etmişlerdir."

korumak, yani Türklüklerini muhafaza etmek için kökenlerine, yani Anadolu'ya dönme, göç etme kararını vermişlerdir. Bugün Babadağı her ne kadar "evlad-ı fatihan'dan evlad-ı perişana" dönmüş olsa da bugünkü Türkiye'yi yaratan oluşumun bir parçası olarak gelişmiştir ve onu bu şekilde görmek gerekir. Ama yerin ve olayların yarattığı farkları da göz önünde tutmak lazımdır.

I. OSMANLI ÖNCESİ BABADAĞI VE DOBRUCA

Babadağı Kuzey Dobruca'da (Romanya) Tuna nehrinin Karadeniz'e kavşağına 35 km (kuş uçuşu 10 km) mesafededir. Güneyde ormanlarla örtülü dağ görünümünde, 400 m yükseklikte sarp bayırlar; kuzeyde Tuna ve Dinyester ötesindeki ovalar (yani eskiden Deşt-i Kıpçak olarak bilinen, bugün Moldova ve Ukrayna) vardır. Tuna'nın Karadeniz'e dökülen üç kolu Dobruca'nın kuzey sınırıdır.

Tarihte çok az sayıda kasaba, Babadağı[1] kadar köklü, renkli ve değişik bir hayata sahip olmuştur. Bugün Babadağı olarak bilinen,

1 Babadağı tarihini konu edinen iki önemli kitap vardır. Bunların en eskisi 66 sahifedir. İon Negoiescu, *Monografia Orasului Babadag,* Braila, 1904. Daha kapsamlı ve yeni bir çalışma ise Babadağı Lisesi eğitim kadrosunda bulunan Cintian Barbuleanu tarafından kaleme alınan *Monografia Orasului Babadag'dır.* (Bucaresti 1998). Türklerle ilgili kısım ancak s. 85-112'ye sığdırılmıştır. 2006 yazında vefat eden yazarın aynı isimde kısa bir kitabı ise 1992'de yayınlanmıştır. Ayrıca İngilizce ve Türkçe yayınlanan *İslam Ansiklopedisi*'nde Halil İnalcık ve Münir Aktepe'nin Babadağı makaleleri vardır. Dobruca tarihi ile ilgili olarak, Romanya'da yayınlanan çeşitli kitaplarda Babadağı hakkında bazı yazılar vardır. S. Grevu-Dunare, *Bibliyografia Dobrogei,* Academia Romana de Istorie, Seria III ia tome IX, 1928-29; Ion Barnea, Stefan Stefanescu, *Din Istoria Dobrogei* vol. III, Bucuresti. Cronelia Bodea, *Bibliyografia Istoria Romaniei*, II Sec XIX, Tome I, Bucuresti, 1972, s. 159-161. Dobruca kısmı 81 başlıktan oluşmakta. Ayrıca, Kemal H. Karpat, *İslam Ansiklopedisi*, cilt 9, s. 482, Dobruca maddesinde, Dobruca bibliyografyasına oldukça geniş yer verdik. Babadağı hakkında bilgi veren en eski kaynaklardan biri Muhammed bin Ali bin es-Serrac'ın *Tuffahu-l*

RO
Dobruca
BG
TR
GR

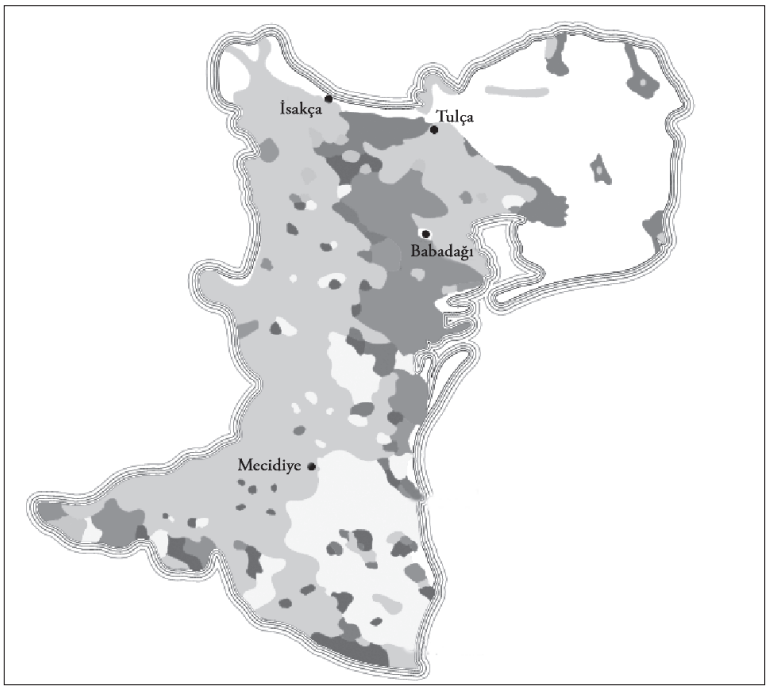
İsakça
Tulça
Babadağı
Mecidiye

takriben 10 bin nüfuslu kasaba Baba Sultan, Baba Kasabası, Saltuk Baba gibi isimlerle de bilinir. Kasabanın şöhreti şüphesiz ki 1263'te buraya gelip yerleşen Hacı Bektaş'ın müritlerinden Sarı Saltuk'tan gelir. Sarı Saltuk, Orta Asya kökenlidir; Selçuk Sultanı II. İzzettin Keykâvus ve onun taraftarlarıyla 1262'de Bizans imparatoru VIII. Michael Paleologus tarafından Batı Karadeniz ve Dobruca'ya iskân edilmişlerdir. On iki bin çadır kadar olan bu Türkmenlerin bir kısmı (Gagauzlar)[2] Hıristiyanlığı kabul etmiş, bir kısmı Karesi'ye dönmüş, bir kısmı ise Kırım'a göç etmiştir. Yazıcıoğlu Ali'nin verdiği bilgiye göre -ki en güvenilir kaynak budur- Kırım'a gidenlerin büyük bir kısmı Dobruca'ya tekrar dönmüşlerdir.[3] Karesi'ye gidenlerin ve onla-

---

Ervah (1315)'ıdır. Bu kitaba göre Sarı Saltuk 1297/98'de vefat etmiştir. Babadağ ile ilgili, Türk akademisyenlerin son yıllarda yaptığı çalışmaları daha sonra göstereceğiz. Ayrıca, *İslam Ansiklopedisi*'nin Münir Aktepe tarafından kaleme alınan "Babadağ" maddesinde, konuyla ilgili bazı kaynaklar aktarılmaktadır. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 362-370; Silâhdar, *Nusretnâme*, I, 129, 234, 349; II/2 (1969), s. 212, 263; Râşid, *Târih*, III, 335 vd.; Ferâizîzâde, *Gülşen-i Maârif*, İstanbul 1252, II, 1584 vd.; *Kāmûsü'l-a'lâm*, II, 1178; Cevdet Paşa, *Târih*, III, 164, 181, 198, 332; IV, 76; V, 45, 46, 86, 90, 92, 94, 97, 98, 101, 118, 122, 225, 267; IX, 140; XI, 137, 180, 195, 264; XII, 67, 100; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1-2, bk. İndeks; IV/1, bk. İndeks; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mi'mârî Eserleri I*, s. 10-20; B. Lewis, "Babadaghi", EI² (İng.), I, 842-843; a.mlf., "Bâbâ Ṭâġī", UDMİ, III, 801-803.

2 Gagauzların menşei ile ilgili başlıca çalışmalar için bkz. (Paul Wittek'in makaleleri dahil), Kemal H. Karpat, *İslam Ansiklopedisi* (yeni yayın cilt, s.13, 280-291 "Gagauzlar" maddesi. Ayrıca "The Seljukid Origin of the Gagauzes" *Etnograficheskoe Obozenie,* (27) Moskova, 1994, 36-43 ve Aurel Decei, "Le Probleme de la Colonisation des Turcs Seljoukids dans la Dobruca au XIII siecle", *Türk Araştırmaları Dergisi,* VI, Ankara 1968, 25-111.

3 İbn Bibi'nin eseri Yazıcıoğlu Ali'nin *Tevarih-i Âl-i Selçuk'una* (Selçukname), Oğuzname ve Moğolname'ye ana kaynak olmuştur. Yazıcıoğlu Ali, İbn Bibi'nin eserini tercüme etmiştir, fakat aynı zamanda kendi dönemi ve II. İzzeddin Keykavus'un Türkmenleri ve Sarı Saltuk hakkında da bilgi vermektedir. Yazıcıoğlu Ali kitabını Sultan II. Murad'ın emri ile yazıp 1436-37'de tamamlamıştır. Oğuzlar hakkında önemli bilgiler veren kitap Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu da anlatır. Yazıcıoğlu'nun verdiği bilgiler, kısa olmakla beraber, konumuz bakımından çok esaslıdır. Yazıcıoğlu Ali, Paul Wittek'in II. İzzeddin Keykavus, Gagauzlar ve Türkmenlerin Balkanlara geçişi hakkında yazdığı ünlü yazılarının baş kaynağıdır. Yazıcıoğlu'nun eseri Batı'da birkaç tarihçi tarafından çeşitli şekillerde tercüme edilmiş, ayrıca Seyyid Lokman, bu eseri 1601'de *Oğuzname*

rın haleflerinin ise buranın 1417'de Osmanlı Devleti'ne katılmasıyla tekrar Rumeli'ye geçtikleri tahmin edilmektedir.

Roma zamanında Babadağı Gölü kenarında kurulan (milattan evvel birinci ve milattan sonra ikinci yüzyıl) Novus Vicus'un bugünkü Babadağı ile ilgisi yoktur. Novus Vicus o tarihlerde bir Karadeniz limanı olarak gemilerin uğradığı bir yerdir. Sonra Babadağı Gölü'nü Karadeniz'e bağlayan boğaz daralınca gemiler buraya gelememiş ve Babadağı Gölü, kendisini besleyen dereler sayesinde tatlı su gölü olmuştur. Yerleşim yeri olarak Babadağı ise gölden 4 km batıda Sarı Saltuk tarafından kurulmuş (1263-4) ve onun ismiyle anılarak bugüne gelmiştir. Sarı Saltuk, daha sonra anlatılacağı üzere, 13. ve 14. yüzyılda Balkanlara gelen "Babalar", yani dervişler arasındadır, belki de onların başındadır. Onun için kasabanın isminin ilk yarısı, yani "baba" Sarı Saltuk'tan gelmektedir, kasabanın hemen güneyinde yükselen sarp tepeye izafeten "dağ" sözcüğü de eklenmiş ve buranın ismi Babadağ (Babanın Dağı) olmuştur. (Aslında civarda "baba" ismini taşıyan çok yerler vardır. Babadağı'nın güneyindeki tepenin asıl ismi de Koyun Baba'dır.)

Babadağı'nı ve Sarı Saltuk'u en geniş şekilde tanıtan, Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesi*'dir. *Seyahatname*'de, hemen hemen on kitapta da Babadağı'ndan söz eden Evliya, en toplu ve etraflı bilgileri üçüncü ciltte (ikinci ve üçüncü kitapta) vermiştir. (Ek olarak verdik.) Evliya Çelebi ilk Babadağ ziyaretini 1648 veya 1650'de yapmıştır. Bundan sonra Babadağı'nı dört kez daha ziyaret etmiş ve her defasında Babadağı ve köyleri hakkında bilgiler vermiştir. Evliya, gördüğü yerler, ziyaret ettiği ülkeler ve kasabalar hakkındaki bilgileri not etmiş ve sonra yaşlılık yıllarını geçirdiği Mısır'da bunları kitap hâline dönüştürmüştür. Evliya *Seyahatname*'yi tarihî bir eser olmaktan ziyade okuyucuları eğitecek ve eğlendirecek popüler bir eser olarak kaleme almıştır. Kişiler ve ziyaret ettiği yerler hakkında halk

---

adı ile yayınlamıştır. Yazıcıoğlu Ali, *Selçukname* (Hazırlayan: A. Bakır). (Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2014).

arasında dolaşan bilgileri, menkıbeleri ve hikâyeleri adeta okuyucuyu eğlendirmek amacıyla kayda geçirmiş gibi gözükmektedir. Verdiği bilgiler bazen abartılı, tek taraflı ve hatta yanlış olmasına rağmen *Seyahatname* temel bir kaynak olarak en değerli tarihî eserler arasındadır. (Bu arada Evliya Çelebi eski bazı olaylara temas etmekten de geri kalmamaktadır. Başka bir sözle Evliya, tasvir ettiği yerlerin ve insanların bir geçmişe bağlı olduklarını anlatır.) Biz burada Evliya'nın Baba Saltuk ve Babadağı hakkında verdiği bilgileri başka kaynakları da göz önünde tutarak daha geniş bir çerçeve içinde ele almaya gayret ettik. Böylece gerek Sarı Saltuk'u, gerek Babadağı'nı belki ilk kez daha geniş bir çerçeve içinde göstermeye çalıştık.

Dobruca, Evliya Çelebi'nin ziyaretlerinden çok evvel, kuzeydoğudan gelen birçok kavimler tarafından istila edilmiş ve bu kavimlerin bazıları burayı yurt edinmişlerdir. Bunların birçoğu aynı dil grubuna mensuptular, yani esası Türkçe olan diller kullanmakta idiler. Dördüncü beşinci yüzyılda Hunlar, yedinci yüzyılda Bulgarlar ve onlardan sonra da Peçenekler, Kumanlar ve Altın Ordu buralarda iz bırakmışlardır. Altın Ordu kumandanları ve başkanları, Moğol olmalarına rağmen, tebaaları Müslüman ve Kıpçak olduğu için zamanla tebaalarının dilini ve dinini almışlardır. Dobruca bu tür gelişmelere sahne olmuştur ki bu konulara yeri geldikçe değineceğiz. Şimdilik iki misal vermekle yetineceğiz.

Asparuh'un idaresinde Volga (İdil) kıyılarından Dobruca'ya gelen Bulgarlar, hâkim oldukları Slav kabilelerin dilini aldılar ve iki yüz sene sonra Bizans ordusunun zoru ile Hristiyanlaştırıldılar. Peçenekler 10. yüzyılın sonunda Dobruca'ya geçtikten sonra Bizans'ın müttefiki olarak Haçlı ordularıyla çarpıştılar (küçük bir kısmı Müslüman olmuştu) ve Bizans imparatoru IX. Constantin Monomac (1045-55) tarafından Hristiyanlaştırıldırıldılar. Bununla birlikte, Hristiyanlaştırılan bu gruplar, kimliklerini ve kültürlerini uzun süre korudukları gibi kendilerine yakın saydıkları etnik gruplara eğilim gösterdiler ki Malazgirt Savaşı'nda (1071) Bizans ordusundaki Peçenekler Alparslan

tarafına geçtiler. On altıncı yüzyılda Balkanlarda yirmi-yirmi beş köy, kendi dillerini (ihtimal Peçenek lehçesini) konuşmakta idi. Aynı şeyi hem de çok daha büyük çapta, 13. yüzyılda Hristiyanlığı kabul eden ve Doğu Macaristan'da yaşayan Kıpçaklar arasında da görmek mümkündür. Bunlar gibi, din ve dil değiştirme olaylarına rağmen eski kimliklerini bir dereceye kadar muhafaza eden başka gruplar da vardır. Derin ve geniş bir inceleme bekleyen bu konuları dile getirmemizin ana amacı, Sarı Saltuk'un ve sonra da Osmanlılar'ın Balkanlarda kendilerine yakın gruplar bulduklarını ifade etmektir.

Selçuk Sultanı II. İzzedin Keykavus'un 1262'de Moğollar'a ve onları destekleyen Türk beylerine yenildikten sonra Antalya üzerinden Constantinopl'e geçtiğini biliyoruz. Bunun arkasından veya aynı zamanda 12 binden fazla çadır Türkmen de Anadolu'dan Rumeli'ye geçmiş ve Dobruca ve Karadeniz'in batı kıyılarına yerleşmişlerdir. Bu arada II. İzzedin Keykavus, dayısı olan Bizans imparatoru aleyhine darbe hazırlama suçu ile Enisala Kalesi'ne hapsedilmiştir. Baba Saltuk'un da darbe hazırlayanlar arasında olduğu tahmin edilmektedir ama bu tahmin, pek inandırıcı değildir. Sarı Saltuk'u Rumeli'ye Hacı Bektaş'ın gönderdiği ve Balkanlarda yaşayan gayrimüslimleri İslam'a davet etmesini istediği görüşü daha güçlüdür. Saltuk Baba'nın Hacı Bektaş'la yakın ilişkide olduğu ve Rumeli abdallarının öncüsü sayılabileceği aşikârdır. İslam'ın Balkanlarda 13. yüzyılda yayılmaya başladığı ve bunun çeşitli dervişler (babalar, abdallar) yolu ile oluştuğu düşünülürse Saltuk Baba'nın ilk gayretlerinin Osmanlı desteği olmadan yürütüldüğünü düşünmek yerinde olur. Ama Saltuk Baba'nın İslamî gayretlerini doğrudan doğruya veya dolaylı olarak destekleyen büyük bir askerî güç vardır ki o da Altın Ordu'dur. Altın Ordu Karadeniz'de ulaştığı bölgelerin yanı sıra Babadağı'nın bulunduğu Tuna'nın güneyini ve Bucak olarak bilinen kuzey bölgelerini 1261/2'den evvel, 1250'lerde ele geçirmiştir ve "Tatar" olarak tanınan Kıpçaklar buralara yerleşmişlerdir.

Cengiz Han'ın torunlarından Altın Ordulular Volga (İdil) nehrinden Karpatlara kadar uzanan bölgede büyük bir devlet kurarak bölgeyi Müslümanlaştırma yolunu tutmuşlardır. Berke Han'ın 1260'ta Müslüman olması Doğu Avrupa'da İslam'ın yayılmasına yol açmıştır. Esasen, Altın Ordu tarafından yenilen Peçeneklerin küçük bir kısmı da İslam'ı kabul etmiş görünmektedir. (Bugün Moldova olarak bilinen bölgenin kuzeyinde 11. ve 13. yüzyıla ait cami enkazları bulunmuştur.)

İslamlaşma, Altın Ordu Devleti'nin başındaki Berke Han (1256-1266) zamanında, Han'ın Müslüman olmasıyla hızlanmıştır. Cengiz Han'ın torunları arasındaki rekabet İslamlaşma yönünde hızlandırıcı etki yapmıştır. Altın Ordu Devleti İslamlaşma hareketini güneyde İlhanlar'a, bilhassa Hulegu'ye karşı kullanma yolunu tutmuştur. İlhanlar 1258 yılında Hulegu kumandasında Bağdat'ı almış, halifeyi ve Müslüman ahalinin bir kısmını kılıçtan geçirmişlerdi. Moğollar Anadolu'yu da 1242'de alarak Selçuk Devleti'ne büyük darbe vurdular.

İlhan ve Altın Ordu devletleri arasındaki savaşların dinî bir cephesi vardır. Cengiz Han'ın oğlu Cuci, Volga bölgesinde Altın Ordu Devleti'ni kurmuş, ama devletin gerçek kurucusu Batu Han (1227-1256) olmuştur. Altın Ordu hanları ve İlhanlar aynı aile kökeninden gelmelerine rağmen birbirlerine düşmandılar. Bugünkü Ortadoğu'ya ve 1242'den sonra Anadolu'ya hâkim olan ve Selçuk Devleti'ni yenip hâkimiyetlerine geçiren Moğollar (İlhanlar) ve Hulegu'nun tebaasının ezici çoğunluğu Müslüman idi. Moğollar bu Müslüman kitleye çeşitli baskılar yapmakta idiler. Bu Müslüman kitleyi ve bu arada Anadolu halkını kendi taraflarına çekmek isteyen Altın Ordu Hanı Berke ise (Babası Batu'nun da Müslüman olduğunu iddia edenler vardır) Müslümanlığı kabul etti. Esasen, İdil boylarında eskiden yaşayan Bulgarlar, daha 10. yüzyılın sonlarına doğru Müslüman olmuşlardı. (Güneyde bugünkü Bulgaristan'ı kuran Güney Bulgarlardan daha evvel söz etmiştik) Oldukça ileri bir siyasî ve ekonomik düzen kuran Kuzey Bulgarlar (Türkler) ise Moğol liderlerine alttan alta direnmekte idiler. Böylece alttan gelen baskılar ve İlhanlar'ın dış baskılarına karşı

Altın Ordu (Berke Han) 1260'ta İslam'ı kabul etti ve Doğu Avrupa'ya hızla yayılmasını sağladı.

Öte yandan, güneydeki İlhan hanedanı da 30-40 yıl sonra Müslümanlığı kabul edecektir. Anadolu'da ve Orta Asya'da yaşayan Türkmenler 10. yüzyılın ortalarında İslamlaşmış ve İslam dininin amansız savunucuları olmuşlardır. Anadolu'da olsun Orta Asya'da olsun, Müslümanlaşan Türk kavimleri, din bakımından beraber oldukları Cengiz Han torunlarına yakınlık duymuşlardır. (Cengiz Han'ın Osmanlı'da da itibar gördüğü bilinmektedir.)

Doğu Avrupa'nın İslamlaşmasında birinci derecede etkin olan kişi ise Nogay Han'dır. Berke Han'ın başkomutanı olan Nogay Han 1259-1299 yıllarında Altın Ordu Devleti'ne fiilen hâkim olmuş; tüm imkânları kullanarak İslam'ın Kırım'da ve Balkanlarda yayılmasını desteklemiştir. Bizans imparatoru ailesiyle yaptığı evlilik Nogay Han'ın Güneydoğu Avrupa'daki etkisini daha da arttırmıştır. Nogay Han Altın Ordu Devleti emiri olarak Han'a sadakat göstermişse de fiiliyatta Berke Han zamanından başlayarak, Karadeniz ve Doğu Balkanlarda Altın Ordu Devleti'nin başkanı gibi hareket etmiştir. Gerçekten de öldürüldüğü 1299 yılına kadar, kırk sene boyunca Kuzeybatı Karadeniz bölgesinin gerçek hâkimi olmuştur. (Nogay Han ekine bkz.)

Nogay Han Bizans ordusunu yendiği bir savaşın ardından II. İzzeddin Keykavus'u hapisten çıkararak Kırım'a götürmüştür ve Dobruca, bilhassa bölgenin kuzeyi Altın Ordu'nun adeta bir parçası olmuştur. Bu dönem, yani 1265-1299 arası, Sarı Saltuk ve Babadağı'nın altın yılları olmuştur. Bu arada Anadolu'da yaşayan Hacı Bektaş ile Sarı Saltuk'un ilişkilerinin devam ettiğini düşünürsek Nogay Han'ın Anadolu ve Rumeli Müslümanlarını birbirlerine daha sıkı bağladığına hükmedebiliriz. Fakat az zaman sonra koşullar hızla değişmiştir. 1295'te Hacı Bektaş'ın ölümü, 1299'da Nogay Han'ın katledilmesi ve nihayet 1300'den kısa bir zaman sonra Sarı Saltuk'un vefat etmesi Balkan Müslümanlarını ve Babadağı'nı güç duruma düşürmüştür.

(Bazı kaynaklar Sarı Saltuk'un vefatını daha erken gösterir.) Bu ölümler, otuz kırk sene içinde, kültürel, askerî ve siyasî bakımdan büyük gelişme gösteren Babadağı'nı ve İslam'ın bölgedeki vaziyetini siyasî destekten mahrum bırakmıştır. Bundan sonra bir çöküş dönemi başlamış ve olaylar hızla gelişmiştir.

II. İzzedin Keykavus'la beraber Kırım'a giden Türkmenler 1309'da Dobruca'ya dönmüş; bir kısmı Anadolu'ya (Balıkesir'e) gitmiş, Dobruca'da kalanların büyük kısmı ise Bizans İmparatorluğu'nun baskısıyla Hristiyanlığı kabul etmişlerdir. Fakat dillerini (Rumeli lehçesini) muhafaza ederek Gagauzlar (Keykavus'un adamları) olarak günümüze kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Kırım'dan dönen ve Hristiyanlaşan Türkmenlerin (Gagauzların) yerleşim bölgesi, güneyde Dobruca ve Yunanistan'a kadar uzanan Batı Karadeniz (Karaferiye) bölgesidir. Kuzey Dobruca'da, Babadağı'nda Gagauzların bulunmadığı göz önünde tutulursa, kasabanın Türk ve Tatar (ve Hristiyan) nüfusa sahip olarak varlığını devam ettirdiği aşikârdır. Sarı Saltuk Müslümanlarının Babadağı'nda yaşamaya devam ettiğini kabul etmek gerekir. Nitekim Müslümanlar Sarı Saltuk'a oldukça büyük bir türbe yaptırmışlar; Sarı Saltuk'un hatırası ve yaptıkları birçok ilavelerle devam etmiştir. İbn Battuta'nın Orhan Gazi zamanında Babadağı'nı ziyaret edip Saltuk Baba'dan söz etmesi, burada Müslümanların hâkim olduğunu göstermektedir.[4]

4 İbn Battuta *Seyahatname*'sinde, 1331/32 senelerinde Constantinople'a gidişinde ve dönüşünde Baba Saltuk adında bir kasabayı ziyaret ettiğini belirtir. Babadağı'nda üç gün kaldığını ve burasının Altın Ordu'ya ait olduğunu yazar. (Bu konuda daha fazla bilgi için Nogay Han ek'ine bkz.) Yusuf bin İsmail en-Nebhani, (ö. 1932) eski kaynakları kullanarak, Türk Saltuk'un ("Türk" terimini kullanmıştır) Tuna'nın güney kıyısında, Babadağı'na 40 km kadar mesafede İsakça'da yaşadığını ve buranın Kıpçakiye'ye ait olduğunu yazar. Sarı Saltuk ve Babadağı hakkında önemli bir çalışması olan Machiel Kiel de Nebhani'nin bu bilgiyi Muhammed b. Ali b. Es-Serrac'ın 1388'de yazdığı *Tuffahu'l-Ervah*'ından aldığını yazmıştır. Es-Serrac'ın Sarı Saltuk'un İsakça'da yaşadığı ve orada öldüğü iddiası yer itibariyle de zaman itibariyle de doğru değildir. Es-Serrac, İsakça'nın bir dağın eteğinde kurulduğunu yazar, ki aslında İsakça Tuna nehrinin güney kıyısında düz bir ovadadır. Babadağı ise bir dağ eteğindedir. Üstelik Es-Serrac bu

Ama bazı kaynakların verdiği bilgiye göre Nogay Han'ın ve Sarı Saltuk'un ölümünden sonra onların kültürel liderliğini ve siyasî-askerî desteklerini kaybeden Babadağı ve İslam, bir çöküş dönemi geçirmiştir. Türbe bakımsızlık nedeniyle toprak ve yaban otları altında kalmış, kasabada cami ve medreseler ya yok edilmiş veya çok ihmale uğramıştır. Bu çöküntüye rağmen İslamiyet ve Babadağı, Baba Saltuk veya Sarı Saltuk hatırası sayesinde Rumeli'de varlığını koruyabilmiştir. Sarı Saltuk sayesinde, bugün dahi Babadağı bir Türk-Müslüman kasabası olarak ayakta durmak mücadelesindedir.

Dobruca, I. Beyazid tarafından fethedilmişse de 1402 Ankara bozgunundan sonra Osmanlı kontrolünden çıkarak Eflak Voyvodası Mircea Basarab tarafından işgal edilmiştir. Basarab hanedanı Kuman asıllıdır ve Eflak kurucusu Mircea Hristiyanlaşmıştır. Önceleri, I. Beyazid'in diğer oğlu Musa Çelebi'ye destek veren Mircea az zaman sonra, yani 1417'de buralardan çekilerek Çelebi Mehmed'e (1417) boyun eğmiştir. Böylece Dobruca ve Babadağı, Saltuk Baba'nın 1262-1263'te gelişinden 150 yıl kadar sonra tekrar Türklerin olmuş ve 1878'e kadar Osmanlı idaresinde kalmıştır. Bu topraklara ilk gelen Türkmenlerin hatırası burada yaşayan Müslümanlar ve bilhassa Sarı Saltuk sayesinde devam etmiştir. Gerçekten de Sarı Saltuk menkıbeleri, birçok ilavelerle, değişiklikler ve uydurmalarla yaşamaya devam etmiş ve halkın kültürel kimliğinin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Bunun en sağlam örneği *Saltukname*'dir. Sarı Saltuk, Babadağı ve *Saltukname* birbirlerine çok sıkı bağlı olarak Dobruca'da İslam'ı ve Türklüğü bugüne kadar yaşatmıştır.

Osmanlı döneminde kaleme alınan *Saltukname* Osmanlı'dan evvelki olayları anlattığı gibi Selçuklu dönemini de dile getirmek-

---

bilgiyi Haydariye'ye mensup bir şeyhten aldığını belirtir ki bu şeyh, kasabaların ismini birbirine karıştırmıştır. İsakça'da bir süre yaşamış olan Nogay Han'ın Sarı Saltuk tarafından Müslümanlaştırıldığını söylemektedir ama bu olayı doğrulayan kaynak azdır. (Machiel Kiel, "Ottoman Urban Development and the Cult of a Heterodox Sufi Saint: Sarı Saltuk Dede and the Towns of Isakca and Babadag in the Northern Dobrudja", *Turcica*, cilt 9, 2005, s. 283-298)

tedir. Sanat seven, şair ruhlu Cem Sultan, takriben 1475'lerde, bir sefer nedeniyle bir kışı Dobruca'da geçirmişir. Cem Sultan, uzun kış gecelerinde etrafına topladığı ozanlardan dinlediği Sarı Saltuk menkıbelerini çok beğenmiş ve Ebü'l-Hayr Rumi'ye, bütün bu menkıbelerin bir kitap hâlinde toplanmasını emretmiştir. Neticede yedi senelik bir çalışma ile oldukça büyük hacimli *Saltukname* ortaya çıkmıştır ki birçok kitaplıkta mevcuttur. Sarı Saltuk'a atfedilen ve Orta Asya ve Anadolu'dan Balkanlara kadar uzanan muazzam bir bölgeyi kapsayan olayların bir kısmı -daha evvel belirttiğimiz gibi- Saltuk Baba ile ilgisi olmayan menkıbelerden, hikayelerden oluşmaktadır, bununla beraber, çok titiz bir inceleme ile, gerçek Sarı Saltuk faaliyetleri ortaya koyulabilir. Ne de olsa ortada kesin bir gerçek vardır.

Sarı Saltuk veya Baba Saltuk, Rumeli'de İslam'ın yayılmasını Osmanlı'dan evvel sağlamaya çalışmış ve başarmıştır. Sarı Saltuk'un Rumeli'de altı-yedi yerde ve Anadolu'da beş-altı yerde türbesi vardır. Arnavutluk'ta Kruja'da, Makedonya'da Ohri'de, Bosna-Hersek'te Blagay'da Sarı Saltuk türbelerinin bulunması Osmanlı Devleti'nin kurulmasından evvel dervişlerin, yani babaların buralara kadar yayılabildiğini gösterir. Ama şüphesiz ki Sarı Saltuk Baba'nın gerçek türbesi Dobruca'da, Babadağı'ndadır.[5] Baba Saltuk ve diğer birçok

5 Dobruca için: *Annales de la Dobrudja,* N. Jorga, "Les Trois Dobroudja que j'ai trouvees" *Annales an III* (1922); G. Bratescu, *La Donroudja Bucarest,* 1928; Daha geniş bilgi için TDV *İslam Ansiklopedisi* için kaleme aldığımız "Dobruca" makalesine bkz;Eugene Pittard, *Les Peuples des Balkans,* Paris, 1926; *La Donroudja,* Bucarest, 1938. Radu Vulpe'nin Dobruca tarihini inceleyen uzun bir yazısı var. Sa. 35-454.) Ayrıca Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 329-370; Ion Ionescu de la Brad, *Voyage agricole dans la Dobroudja*, İstanbul 1850; *Loi d'organisation de la Dobrugia: Edition officielle*: *Bukarest, Imprimerie de l'État*, 1880; J. J. Nacian, *La Dobroudja*, Paris 1886; C. D. Pariano, *Dobrogea şi Dobrogenii*, Köstence 1905; *Mecelle-i Umûr-ı Belediyye*, I, 781 vd.; C. Moisil, *Numismatica Dobrogei*, Bükreş 1919; I. Simionescu, *Dobrogea*, Bükreş 1928; Radu Vulpe, *La Dobroudja á travers les siècles*, Bükreş 1930; Müstecib H. Fazıl (Ülküsal), *Dobruca ve Türkler*, Ankara 1940; I. Georgiev, *Dobrudzha v borbata za svoboda*, Sofia 1952; Gökbilgin, *Rumeli'de Yürükler*, s. 26, 87, 88; D. Pippidi – D. Berciu, *Din Istoria Dobrogei*, Bucharest 1965; Razvan Theodorescu, *Bizant, Balcani, Occident, Bükreş* 1974; Feridun M. Emecen, "XVI. Asırda Balkanların Kuzeydoğu

babaların, Rumeli abdallarının Rumeli'de Müslüman olmayan nüfus arasında oldukça yaygın çaba göstermeleri ve İslam'ı kabul ettirmeleri şüphesiz ki onların din hakkındaki görüşlerinden kaynaklanmaktadır. Rumeli'ye giden babalar, (bu arada Sarı Saltuk da) Orta Asyalıdırlar ve orada hâkim olan Budizm, Şamanizm, Hristiyanlık, Zerdüştlük ve İslam'ın birbirlerini etkilemesinden doğan çoğulcu bir inanca büyük önem vermişlerdir. Onlar gerçekten Müslüman idiler, fakat Müslümanlıkları dogmatik değil, herkesin insanî yönüne hitap eden, sevgi üzerine bina edilmiş bir inançtı. Rumeli'de türeyen çeşitli sufî tarikatlar —ki bunların bir kısmı hâlen ayaktadır— bu gerçeği çok açık biçimde göstermektedir. Bir Balkan İslamı'ndan söz etmek, bir bakıma Türklerin ilk dönemlerdeki İslamı'ndan söz etmek demektir.[6]

Kesiminde İskân Tipleri ve Özellikleri Hakkında Bazı Notlar", V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi-Tebliğler, Ankara 1990, s. 543-550; Paul Wittek, "Yazijioghlu 'Ali on the Christian Turks of the Dobruja", BSOAS, XIV/3 (1952), s. 639-668; H. Stănescu, "Monuments d'Art Turc en Dobroudja", SAO, III (1961), s. 177-189; T. Mateescu, "Une ville disparue de la Dobroudja-Karaharman", TED, sy. 2 (1971), s. 297-343; Machiel Kiel, "The Turbe of Sarı Saltık at Babadağ-Dobrudja", GDAAD, sy. 6-7 (1977-78), s. 205-227; Kemal H. Karpat, "Ottoman Urbanism: The Crimean Emigration to Dobruca and the Founding Mecidiye", IJTS, III/1 (1984-85), s. 1 vd.; Aurel Decei, "Dobruca", İA, III, 628-643; Halil İnalcık, "Dobrudja", EI² (Fr.), II, 625-629.

6 Sarı Saltuk ve Osmanlı öncesi Babadağı ile ilgili birçok kitap vardır. Bunların en eskilerinden biri; Jean Deny, "Sarı Saltug et le nom de la ville de Babadaghi" *Melanges offerts a Emile Picot,* Paris 1913, 1-15. Son kapsamlı çalışmalar için bkz. Machiel Kiel, "The Turbe of Sari Saltuk at Babadag-Dobrudja", *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi,* 6-7, 1977-78, 205-225, Ahmet Yaşar Ocak, *Sarı Saltuk: Popüler İslam'ın Balkanlar'daki Öncüsü,* XIII. yüzyıl, Ankara, 2002. H. Stanescu, "Monumente civile si religioase in orasul Braila," *Studii si Cercetari de Istoria Artei, 1*-2, 1956. Sarı Saltuk hakkında geniş bir bibliografya veren Machiel Kiel, "Sarı Saltuk" maddesi, İslam Ansiklopedisi, cilt. 36. Ömer Lütfi Barkan'ın "Kolonizatör Türk Dervişleri" *Kolonizatör Türk Dervişleri* (Hazırlayan Coşkun Çakır*)* (Ankara, 2013). Ayrıca aşağıdaki kaynaklarda *İslam*, *Osmanlı* ve *Dobruca* hakkında bilgi verilmektedir. Aurel Decei, "Problema Colonizarea Turcilor Selgiucizi in Dobrogea in secolul XIII (Selçuk Türklerinin XIII. Yüzyılda Dobruca'ya İskân Meselesi) *Relatiile Romane-Orientale* (Bucuresti, 1978); Cuiseppe Cossuto, *The Muslims of Romania.* Ayrıca, *İslam Ansiklopedisi*'nin Machiel Kiel tarafından kaleme alınan "Sarı Saltuk" maddesinde, konuyla ilgili bazı kaynaklar aktarılmaktadır. Géographie d'Aboulfédâ, II/2, s. 316, 318;